

ÍRÓ A CSELÉDSZOBÁBAN

Nem sokkal Emil Cioran első magyarra fordított könyvének megjelenése után, 1990 őszén rövid időre Párizsba utaztam. Magammal vittem A BOMLÁS KÉZIKÖNYVÉ-nek egy példányát, abban a reményben, hogy az ajándék ürügyével (a könyvet én fordítottam) megismerkedhetem Ciorannal.

Párizsi barátaim lebeszéltek tervemről: Cioran, mondták, mogorva, sőt harapós öregúr, utálja a tolakodó, betolakodó rajongókat, pózból is elutasító, a magyarokat pedig, úgy hírlík, nem szíveli. Kétkedtem ebben, már csak azért is, mert váltottunk már néhány levelet, s Cioran válaszai nem erre mutattak, mi több, rendkívül kedvesek és közvetlenek voltak:

„Nem merek románul írni önnek – idézem az egyikből –, mégpedig olyan okból, amely bizonyára nevetségesnek tűnik: csak úgy sikerült elsajátítanom a franciát, hogy tökéletesen elfordultam »az én« nyelvemtől – amelyet ön oly nagyszerűen birtokol. Riasztó részlet: ahogy öregszem, úgy jelentkezik ez a nyelv – és rendreutasít. Bárműt tesz az ember, származásától nem szabadulhat...

Hogyan fordított ennyi könyvet? Az ember szinte azt gyaníthatná, hogy megfertőzte az oláh nonchalance! Igaz, olyan nyelvre fordít, amely híres arról, hogy idegen idiómák legfinomabb árnyalatait is vissza tudja adni.

Hosszú évekkkel ezelőtt egy nagyszerű vakációt töltöttem Burgenlandban, pontosabban a Neusiedlersee partján. Milyen gyönyörűség volt a szívzaggató csárdásokat hallgatni! Fia-talkoromban, Nagyszébenben [így!] minden este mélabús budapesti dallamokat hallgattam...

Mellékelve küldöm két legutóbbi könyvem, van bennük jó, és van bennük rossz. Őszintén szólva minden kedvemet elvesztettem az íráshoz: mi végre produkáljak és mi végre produ-

káljam magam? Hetvenöt éves korunkban véget kellene vetni a komédiának...

Magam döntöttem úgy, hogy hontalan leszek. Szeretem ezt az állapotot, csakhogy néhány kellemetlenséggel jár együtt. Bizonyos országokba bajos utaznom. Bár az, hogy kívülről élek a történelmen, mi tagadás, megfelel benső szükségletemnek...

A magyar nagyszerű nyelvu, köszönöm, hogy magyarra fordította néhány szeszélyemet és kiáltásomat.”

(A levél megértéséhez szükséges elmondanom, hogy – erdélyi lévén – első leveletem románul írtam: ezt captatio benevolentiae-nek szántam. Mint ahogy azt is, hogy bemutatkozásként eldicsekedtem vele, mi mindent fordítottam, Saint-Simon herceg emlékirataitól André Gide-ig, Gala Galactiontól George Călinescuig. És meghívtam Budapestre Ciorant; erre vonatkozik tapintatos elutasítása.)

Amikor elküldtem neki egy Nagyvilágszámot – talán érdekelni fogja, hogy egy kommunista rendszerű országban, és egyedül nálunk, éppen Magyarországon, megjelennek munkái, ha csak néhány szemelvény is –, postafordultával válaszolt: *„Szüeim tökéletesen beszéltek magyarul, nekem azonban nem volt olyan szerencsém, hogy megismerhettem volna ezt az erőteljes, titokzatos, érzéletes nyelvet, amelyen, hála önnek, »szillogizmus«-aim olyan elevenek lettek, amilyenek nem lehettek vérszegény nyugati idiómájukon.”*

Megszereztem tehát (persze titkos) telefonszámát, és felhívtam, félórás találkozót kérve. Másnap délelőtt tizenegy órában egyeztünk meg. Cioran a rue de l’Odéon 21.-ben lakott, az ötödik emeleten, de a lift csak a negyedikig járt (amiből arra következtettem, hogy lakását chambre de bonne-okból, vagyis cselédszobákból

alakította ki – az egykori francia burzsoázia ugyanis még jobban el akarta szigetelni magát cselédeitől, mint a magyar: míg a pesti polgárok a konyhából vagy a folyosóról nyíló cselédszobákat építették, a franciák manzárdszobákba számúzték a személyzetet, s oda még a lift sem kapaszkodott fel).

Cioran barátságosan fogadott, bevezetett a Luxembourg-kertre néző szobájába (később tudtam meg egy monográfiából, hogy a lakás mindössze két és fél szobából áll). A magyar könyvnek úgy örült, mint egy gyerek, lapozgatta, simogatta, felolvastatott belőle, majd átvitt egy egészen kicsi helyiségbe, ahol kizárólag az ő könyvei sorakoztak a polcokon, az eredeti román és francia kiadások mellett a német, angol, olasz, spanyol, görög, svéd, portugál, japán, dán, holland és ki tudja még milyen fordítások. Büszkén-boldogan tette melléjük *az első kis magyart*. Mogorvaságnak, barátságtalanságnak nyomát sem tapasztaltam; igaz, nem kérdezett semmiről, személyes dolgokról sem, politikáról sem, de olyan nyíltan és szívélyesen beszélt, mintha csak régi ismerőse volnék, beszélt hazai ifjúkoráról, Párizsról, Celanról, akit *mégiscsak* az újabb idők legnagyobb költőjének tart, arról, hogy álmatlanságban szenved, ma éjjel is csak néhány órát aludt, arról, hogy hívják haza, de nem akar Romániába látogatni, nem, soha, írni sem akar többé, nincs mit mondania. Fáradt, mondta, életunt, vénségesen vén, nagybeteg – én életerősnek láttam, elevennek, szikrázón okosnak, kicsit kacérnak. Füst Milán jutott az eszembe, szerettem volna beszélni róla, a verseiről, a szorongásairól, pózairól, az esztétikájáról, de nem jutottam szóhoz. Amikor kikéredzkedtem – mégiscsak románul, mint hajdani diákjai, domnule profesor, a brassói gimnáziumban, mondtam –, ki-

kísért, a mellékhelyiség a folyosó végében volt, hatalmas kulcsot nyomott a kezembe. Aztán kávéval kínált, régi fényképeket mutogatott. Többször indulni akartam, tartóztatott, fél három volt, amikor elbúcsúztam, az előszobában egy idős hölgyet pillantottam meg – bizonyára az élettársa volt –, de a hölgy csak biccentett, s mielőtt bemutatkozhattam volna, eltűnt, mint egy Mándy-hős, beszívta magába a fal.

Hazaérkezve írtam Ciorannak, megköszöntem, hogy fogadott. Nem válaszolt. Hosszú betegeskedés után, 1995. június 29-én halt meg nyolcvannégy éves korában. Klasszikusként búcsúztatta a francia és a nemzetközi sajtó, most már a román is, mint korunk egyik legjelentősebb íróját és gondolkodóját, La Rochefoucauld, Pascal, Chamfort, Joubert utódját.

Tavaly vasikos, 999 oldalas posztumusz kötete jelent meg a Gallimard kiadásában, CAHIERS 1957–1972 címmel. Rövid bevezetőjében Simone Boué – az a hölgy, akit az előszobában megpillantottam? – megírja, hogy ezt a harmincnégy füzetet, melyet Cioran soha senkinek sem mutatott meg, íróasztalában találta. A naplójegyzetek egy részét – kisebbik részét – Cioran bedolgozta, jobbára átfogalmazva, esszéibe, aforizmáiba, „szillogizmus”-aiba, a legtöbb azonban ebben a gyűjteményben jelent meg először. (Cioran egyébként ráírta a füzetekre: *à détruire* – elpusztítani –, de ahogy lenni szokott, nem teljesítették végakarátát.) A történethez hozzátartozik, hogy Simone Boué, mint a francia lapokból értesültem, nem érte meg a könyv megjelenését: baleset áldozata lett, amikor a kiadótól hazavitte a kötet nyomdai levonatát.

Ezekből a *füzetekből* adunk most ízelítőt.

Réz Pál